

UDK: 339.1

Mr Biljana T. Baraković

ALTERNATIVNI PRISTUPI SLOBODNOJ TRGOVINI

Apstrakt

U savremenim ekonomskim tokovima razlikujemo četiri načina liberalizacije trgovine. Riječ je o unilateralnim i recipročnim alternativnim pristupima.

Unilateralni alternativni pristupi predstavljaju agresivni unilateralizam i konvencionalni unilateralizam.

Agresivni unilateralizam podrazumijeva sprovođenje unilateralnog smanjenja trgovinskih ograničenja drugim zemljama.

Konvencionalni unilateralizam znači smanjenje vlastitih ograničenja.

Ključne riječi: unilateralizam, protekcionizam, liberalizam, reciprociteti, trgovina.

Abstract

In contemporary economic trends we distinguish four ways of liberalisation of trade.

It is word about unilateral and reciprocal alternative approaches. Unilateral alternative approaches are: aggressive and unilateralizam conventional unilateralizam.

Aggressive unilateralizam means unilateral reduction of trade restrictions on other countries. Conventional unilateralizam means reducing own limitations.

Keywords: unilateralizam, protectionism, liberalism, reciprocity, trade.

1. UVOD

U savremenim ekonomskim tokovima razlikujemo načine liberalizacije trgovine. Riječ je o unilateralnim i recipročnim alternativnim pristupima.

Unilateralni alternativni pristupi predstavljaju agresivni unilateralizam i konvencionalni unilateralizam.

Agresivni unilateralizam podrazumijeva sprovođenje unilateralnog smanjenja trgovinskih ograničenja drugim zemljama.

Konvencionalni unilateralizam znači smanjenje vlastitih ograničenja.

S druge strane, recipročni alternativni pristupi predstavljaju reciprocitet u multilateralnim trgovinskim pregovorima, pod pokroviteljstvom Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (u sljedećem tekstu: GATT¹) i Svjetske trgovinske organizacije (u sljedećem tekstu: WTO²), kao i reciprocitet u preferencijalnim³

---

¹ Opšti sporazum o carinama i trgovini ili GATT (eng. General Agreement on Tariffs and Trade) je zaključen 1948. godine s ciljem liberalizacije međunarodne trgovine.

² Svjetska trgovinska organizacija ili WTO (eng. World Trade Organization) je osnovana 1994. godine. WTO je institucija Ujedinjenih nacija, dok je GATT bio sporazum privremenog karaktera.

³ " Preferencijali predstavljaju instrument zaštite uvoza u obliku direktnog dejstva, sa niže definisanim carinama prema pojedinom uvozu u odnosu na postojeći nivo carinske zaštite. Pored odobravanja preferencijalnih carina, odnosno carina po nižim stopama ili ukidanja carina, preferencijali mogu biti u obliku ukidanja obavezne dozvole za uvoz za pojedinu robu ili pojedinim uvoznicima, ukidanja kontigenata kao količinskog ograničenja, ili različite politike deviznih kurseva. Cilj uvođenja preferencijala je u efikasnom i brzom ublažavanju negativnih efekata carinske politike i to po selektivnom principu."

³ Čenić, J. Gordana, *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet, Banjaluka, 1999, str. 137.

trgovinskim sporazumima.

O alternativnim pristupima liberalizaciji trgovine, čuveni američki profesor Jagdish Bhagwati, izjašnjava se na sljedeći način: „Tvrdim da i konvencijalni unilateralizam i reciprocitet multilateralnih trgovinskih pregovora imaju korisnu ulogu u oslobađanju trgovine, dok su agresivni unilateralizam i sporazumi o preferencijalnoj trgovini pošast za svjetski trgovinski sistem.“⁴

2. AGRESIVNI UNILATERALIZAM

Agresivni unilateralizam sprovode ekonomski najrazvijenije zemlje, koje uslovljavaju jednostrane trgovinske povlastice pod prijetnjom protivmjera. Kao primjer agresivnog unilateralizma, navedimo SAD, koje su kreirale takvu ekonomsku politiku na osnovu koje su bile u mogućnosti da primjenjuju protivmjere za druge zemlje koje nisu ispunjavale svoje obaveze već sadržane u trgovinskim sporazumima. Kao ilustraciju, navodimo poglavlje 301. američkog zakonodavstva, koji propisuje i iznuđivanje novih povlastica pod prijetnjom carinskih protivmjera za ono što su SAD unilateralno proglasile nerazumnim.

Međutim, proces usaglašavanja na svjetskom institucionalnom nivou, ne dozvoljava primjenu agresivnog unilateralizma ni za jednu zemlju, pa ni za SAD. Tako su i SAD, na kraju, morale da napuste ovaj oblik protekcionizma.

---

⁴ Bhagwati, J., *Slobodna trgovina danas*, Masmedija, Zagreb, 2006, str. 117.

3. KONVENCIONALNI UNILATERALIZAM

Konvencionalnom unilateralizmu, odnosno smanjenje vlastitih ograničenja, možemo objasniti preko sljedeće tri postavke:

- Konvencionalni unilateralizam ima za cilj unilateralno smanjenje trgovinskih ograničenja. Riječ je o pristupu „Idi sam ako drugi neće sa tobom“. Pristup „idi sam“ znači da, ukoliko odaberemo odbijanje smanjenja vlastitih trgovinskih ograničenja samo zato što drugi nisu smanjili svoje, gubimo i zbog njihovih i zbog svojih ograničenja. Kod ove pretpostavke bitno je napomenuti da unilateralna liberalizacija donosi koristi samo ukoliko je optimalna carina jednaka nuli, odnosno ukoliko nema nacionalne monopolističke moći u trgovini.

Primjer unilateralnog smanjenja trgovinskih ograničenja je odluka britanskog premijera Roberta Peela, 1846. godine, koji je opozvao Zakone o žitu s ciljem uvođenja slobodne trgovine u Britaniju.

- Slijedeći cilj je postojanje reciprociteta u smanjenju trgovinskih ograničenja. Riječ je o pristupu: „ako drugi idu istovremeno sa tobom, tim bolje“. Iz istih razloga navedenih u prvoj postavci, ostvaruje se dvostruki dobitak ukoliko se drugi liberalizuju potaknuti našom liberalizacijom.

U nepromijenjenim uslovima razmjene i uz smanjenje carina obje zemlje, svaka zemlja ostvaruje samo dobitke na strani proizvodnje i potrošnje sa smanjenom carinom.

- Sljedeća postavka je da unilateralizam vodi ka postojanju sekvencijalnog reciprociteta. To je pristup: „Moraš li ići sam, drugi bi te mogli slijediti kasnije“.

Znači da će zemlje smanjiti obim svoje zaštite, ukoliko vide da uspjeh unilateralne slobodne trgovine funkcionira u drugoj zemlji.

Unilateralizam tada dovodi do sekvencijalnog reciprociteta⁵. Obim zaštite u drugim zemljama može se smanjiti i ukoliko širenje trgovine dovodi do situacije da izvozni lobi ojača u odnosu na uvozni lobi.⁶

4. PREFERENCIJALNI TRGOVINSKI SPORAZUMI

Preferencijalni trgovinski sporazumi imaju dva oblika recipročne trgovinske liberalizacije: Preferencijalnu trgovinsku liberalizaciju i nediskriminatorSKU liberalizaciju, tj. na nivou najpovlaštenije nacije.

U GATT-u, postoje oba oblika, koja su u protivrječnosti jedan s drugim. Slabosti GATT-a se ogledaju u pojavi da je dozvoljavao regionalnim zonama slobodne trgovine, kao što su Evropska unija i Sjevernoamerička zona slobodne trgovine, da smanjuju carine unutar regiona, a da se to ne mora odnositi i na ostale članice GATT-a. Oprečnost vidimo u definiciji klauzule najpovlaštenije nacije, koja podrazumijeva da se trgovinske olakšice odobrene jednoj članici, automatski proširuju i na sve ostale članice. Jacob Viner je još 1950. godine tvrdio da zone slobodne trgovine nisu slobodna trgovina. Definicija zone slobodne trgovine je:

„Zona slobodne trgovine čini takav oblik ekonomske integracije unutar koje zemlje članice ukidaju carine u međusobnoj razmjeni, dakle unutar integrisane zone, ali u odnosu na treće zemlje

---

⁵ Sekvencijalni reciprocitet prvi zagovara bivši britanski premijer Peel. Njegova je zamisao bila da bi uspjeh Britanije s unilateralnim uvođenjem slobodne trgovine predstavljao primjer i potaknuo neposlušne zemlje da ih slijede.

⁶ Bhagwati, J., *Slobodna trgovina danas*, Masmedija, Zagreb, 2006, str. 122, 123.

van integrisane zone imaju samostalnu politiku carina.“⁷

Drugim riječima, zone slobodne trgovine istovremeno oslobađaju trgovinu i štite se od nje. Iz ovog razloga, bilo bi bolje da se umjesto izraza zone slobodne trgovine (eng. Free Trade Agreement, FTA), koristi izraz preferencijalni trgovinski sporazumi (eng. Preferential Trade Agreement, PTA), jer je riječ o dva različita pojma.

5. SKRETANJE TRGOVINE

Jacob Viner je u okviru izučavanja svjetskih ekonomskih tokova došao do zaključka da zone slobodne trgovine zapravo mogu pogoršati blagostanje zemalja članica. Riječ je o situaciji za koju se u ekonomiji koristi izraz „trade diversion“ ili skretanje trgovine, a koji se definiše na sljedeći način: „Suprotan efekat carinske unije je u slučaju kada zemlja članica uvozi pojedine proizvode iz zemalja unutar unije koji su postali jeftiniji zbog ukidanja carine unutar unije od proizvoda iz trećih zemalja sa nižim troškovima proizvodnje, ali opterećenih carinom.“⁸

Primjer trade diversiona je odnos SAD-a, Japana i Meksika. Pristup SAD-a tržištu Meksika bio je oslobođen carina u okviru sjevernoameričke zone slobodne trgovine, ali ne i Japana. Meksiko skreće tok trgovine sa jeftinog uvoza od Japana na skuplji uvoz iz SAD-a. Dakle, svako širenje trgovine među zemljama članicama preferencijalnih trgovinskih sporazuma, ne dovodi do pojave stvaranja trgovine, odnosno do povećanja blagostanja. Kao korekciju datih postavki u vezi sa pogrešnim tumačenjem da svaki trgovinski sporazum dovodi do povećanja blagostanja, dajemo kao primjer slučaj kada je poznata konsultantska kuća "Data Resources",

---

⁷ Čenić, J. Gordana., *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet, Banjaluka, 1999, str. 303.

⁸ Čenić, J., Gordana, *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet, Banjaluka, 1999, str. 54.

pravila izvještaj o efikasnosti sjevernoameričke zone slobodne trgovine. "Data Resources" je prikupljala podatke o uvozu robe i usluga Meksika iz SAD-a i tvrdila da je uvoz drastično porastao, a da se pri tome uopšte nisu osvrnuli na ukupno smanjenje uvoza iz Meksika zbog krize pesa u novembru 1994. godine, koja je prvobitno i dovela do skretanja trgovine na račun Meksika.

6. "ZDJELA SA ŠPAGETIMA" – PROBLEM ŠIRENJA PREFERENCIJALNIH TRGOVINSKIH SPORAZUMA

Skretanje trgovine nije jedini efekat savremenih trgovinskih tokova. Veliki nedostatak savremenih ekonomskih tokova je progresivno širenje preferencijalnih trgovinskih sporazuma. Procjenjuje se da danas egzistira više od 400 zaključenih preferencijalnih trgovinskih sporazuma. Tu pojavu profesor Bhagwati naziva „z djelom sa špagetima, odnosno, zbrkani lavirint povlastica u obliku preferencijalnih trgovinskih sporazuma sklopljenih između dviju zemalja, koje su se opet povezale s drugim zemljama, a svaka opet s različitim pravilima o porijeklu"⁹.

Veliki broj ekonomista preferencijalne trgovinske sporazume nazivaju regionalnim, ali postavlja se pitanje šta je regionalno kod povezivanja, na primjer Islanda i SAD-a. Postoji mnogo faktora koji su prouzrokovali pojavu prevelikog broja preferencijalnih sporazuma, koji usporavaju liberalizaciju svjetske trgovine. Među brojnim faktorima posebno se ističe politički uticaj birokrata koji najčešće traže „instant“ rješenja u obliku preferencijalnih trgovinskih sporazuma, umjesto da se bave liberalizacijom na svjetskom nivou.

Savremena ekonomska misao je najčešće u suprotnosti sa kreatorima tekuće ekonomske politike u pojedinim nacionalnim ekonomijama. Stoga je administracija rijetko ekonomski i stvaralački orijentisana. Kratko zadržavanje administracije daje joj predispozicije

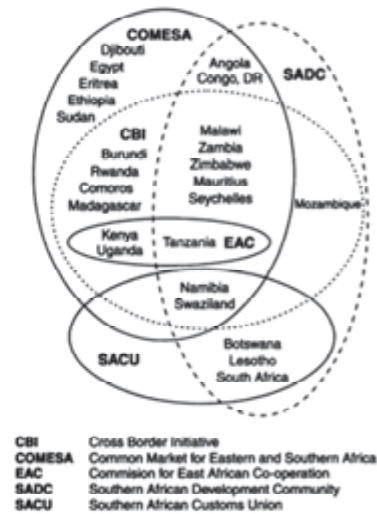
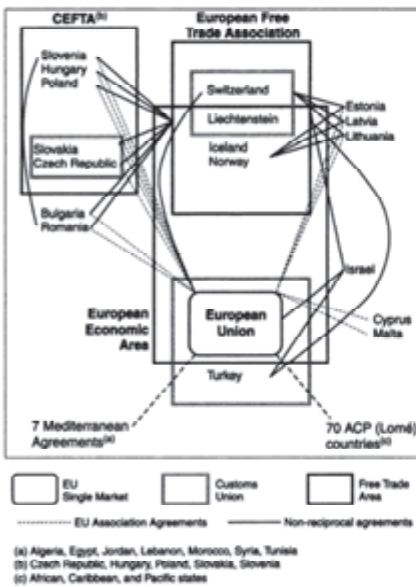
---

⁹ Bhagwati, J., *Slobodna trgovina danas*, Masmedija, Zagreb, 2006, str. 135.

za brze rezultate, a bilateralne sporazume lakše je potpisati. Stoga se odlučuju za više bilateralnih sporazuma sa brzim efektima.

Zabrinjavajuća je činjenica da su male zemlje sve manje sposobne da upravljaju složenim trgovinskim sistemom kakav danas postoji. Potrebno je usmjeriti se na druge vidove oslobađanja trgovine. Ovdje se, prije svega, misli na unilateralni konvencionalizam i reciprocitet multilateralnih trgovinskih pregovora, jer ukoliko se nastavi sa prevelikim brojem preferencijalnih trgovinskih sporazuma, "zdjela sa špagetima" mogla bi da se prepuni i veliki broj malih zemlja bi mogao da ostane izvan savremenih trgovinskih tokova.

Grafički prikazi "zdjele sa špagetima" dati su na sljedećim slikama (slike 1 i 2):

7. ZAKLJUČAK

Rezultati koje smo predstavili u radu pokazuju da slobodna trgovina dovodi do: povećanog iskorištavanja ekonomije obima, veće mogućnosti izbora između diferenciranih proizvoda, povećane produktivnosti, povećanog transfera znanja u proizvodnju usljed veće tražnje za inovativnim proizvodima i povećane granične efikasnosti kapitala, koja dovodi do većih proizvodnih ulaganja zahvaljujući integraciji na svjetskim tržištima.

Nema sumnje da mnoge zemlje od liberalizacije očekuju efekte u vidu povećanja svog robnog izvoza i promjenu njegove strukture, a time i sticanje podsticaja za vlastiti privredni razvoj.

Problem u svjetskoj trgovini je veliki broj preferencijalnih trgovinskih sporazuma. Naprosto, toliko ih je da je došlo do stvaranja „zdjele sa špagetima“, odnosno više se ne zna ko je s kim i kakav sporazum potpisao i kakve sve to koristi može imati za slobodnu trgovinu.

Reciprociteti multilateralnih trgovinskih pregovora predstavljaju rješenje za oslobađanje trgovine a time i za povećanje blagostanja

Da bi se koncept liberalizacije uspostavio na svjetskom nivou, potrebno je uspostaviti nove funkcionalne sisteme, koji treba da imaju jake institucije sudske i izvršne vlasti.

Slobodna trgovina je šansa koja se ne smije propustiti i koja mora biti podržana jakim institucionalnim sistemom da bi dobro funkcionisala i dovela nas do tako željenog prosperiteta.

LITERATURA

1. Adamović, Lj., *Teorija međunarodne trgovine*, Savremena administracija, Beograd, 1990.
2. Andrassy, *Pokušaj integracije Zapadne Evrope*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1 (1954)
3. Baletić, Z. i Budak, J., *Indeksi ekonomskih sloboda kao mjerila institucionalne konvergencije Hrvatske prema Evropskoj uniji*, Ekonomski pregled, Zagreb, 2007.
4. Bhagwati, J. , *Slobodna trgovina danas*, Masmedia, Zagreb, 2006.
5. Bhagwati, J., *Trading Blocs – Alternative Approaches to Analyzing Preferential Trade Agreements*, MIT Press, Zagreb, 1999.
6. Bhagwati and Patrick, *Aggressive Unilateralism, America's 301 Trade Policy and*
7. *World Trading System* (suurednik Hugh T. Patrick), University of Michigan Press, 1990
8. Bhagwati, J., *International Factor Mobility*, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts, 1983
9. Burda & Wyplosz, *Macroeconomics A European Text*, Oxford University Press, New York, 1997
10. Chalmers, D, *Free Movement of Goods within European Community*, ICLQ 42 (1993)
11. Čenić–Jotanović, G., *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet, Banja Luka, 1999.
12. Dillon, S., *International Trade and Economic Law and the European Union*, Oxford, 2002